

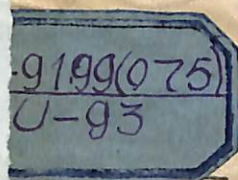
ՅԵՂԻ ՔԵՐԹԵՐԻ ՊՈԻԱԳԻՐ-
ՅԵՂԻ ԲԱՆԳՅՈՒՂԹԸՂ-
ՅՆԵՐԻ ԴԱՍԸՆՔԱՅՆԵՐ

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ

ՈՐԺԱՆԴԱԿ ԶԵՌՆԱՐԿ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ
ԿՈՆՍՈՒԼՏԱՆՏԻ ՅԵՂԻ ՀԵՌԱԿԱՅՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Կազմեցին՝ Գ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ
Ե. Ա. ՂԱՅԱՆ

Խմբագրեց՝ պրոֆ. Հ. ԱՃԱՌՅԱՆ

ԲԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՏԱՐԱԿԳՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆ

1940

20 NOV 2011

ՊԱՏԻԹԵՐԹԵՐԻ ԽԱՐԱԳԻՐՆԵՐԻ ՀԵՌԱԿԱ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐ

491.99 (075)

U-93

ws

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒ

ՈՒՄԱՐԱԿ ԶԵՌԱՐԿ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ
ԿՈՆՍՈՒԼՏԱՆՏԻ ՅԵՎ ՀԵՌԱԿԱՅՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Կազմեցին՝ Գ. ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ
Ե. Ա. ՂԱՅԱՆ

Խմբագրեց՝ պրոֆ. Հ. Ա. ՀԱՆՈՅԱՆ

ՀԵՌԱԿԱՅՈՂՆԵՐԻ ՀԱՅՈՑԱՆԵՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ

ՅԵՐԵՎԱՆ

Հ Ն Զ Յ Ո Ւ Ն Յ Ե Վ Տ Ա Ռ

Բառերը կազմված են հնչյուններից: Հնչյունը բառի, ինչպես
և առհասարակ մարդկային լեզվի, ամենանվազագույն նյութական
միավորն է:

Մեր մտածածը գրավոր արտահայտելու համար գործածում
ենք տառեր: Տառը հնչյունի գրավոր, բնական և արամաբանա-
կան արտահայտությունը չէ և վոչ ել նրա պատկերը, տառը
հնչյունի պայմանականորեն ընդունված ու գործածվող նշանն է:

Հայերենի այբուբենը բաղկացած է 36 տառից: Մինչև 1922
թիվը գործածված այբուբենում կային նաև է, օ, ւ տառերը, և-ն
այժմ գործածվում է միայն ու-ի մեջ, օ-ն բոլորովին չի գործած-
վում, իսկ է-ն գործածվում է թվարկության համար (7-րդ):

Հայերենի այբուբենն է՝ ա, բ, գ, դ, ե, զ, լ, թ, ժ, ի, լ,
խ, ծ, կ, հ, ձ, դ, ձ, մ, յ, ն, շ, ո, չ, պ, ջ, ու, ս, վ, տ, ր, ց, ւ,
փ, ք, ֆ:

Սրանցից ձայնավոր են՝ ա, ե, լ, ի, ո, ու, մնացածը՝ բաղա-
ձայն:

Վ Ա Ն Կ

Մի շնչով արտաբերված հնչյունը կամ մի քանի հնչյուն-
ների միացությունը կոչվում է վանկ, որինակ՝ սե-ղան, մա-տիտ,
թա-նաք և այլն:

Ամեն մի վանկ ունի մի ձայնավոր: Մի ձայնավորը առան-
ձին կարող է մի վանկ կազմել, որինակ՝ ա-ռու, ա-թու և այլն:

Բառերը կարող են լինել միավանկ և բազմավանկ: Միա-
վանկ են այն բառերը, վորոնք բաղկացած են մի վանկից, որի-
նակ՝ տուն, ու, արտ, դաշտ, հաց, ջուր և այլն: Մեկից ավելի
վանկ ունեցող բառերը կոչվում են բազմավանկ, որինակ՝ կու-
սակ-ցու-թյուն, կոլ-խոզ, սո-վո-րել, վար-չու-թյուն և այլն:

Յեթե վանկը վերջանում է ձայնավորով, կոչվում է բաց վանկ (ձու, կա-տու, գա-րի, դի-նի և այլն), իսկ յեթե վերջանում է բաղաձայնով, կոչվում է փակ վանկ (ձուկ, դաշտ, կոլ-խոզ, դար-բին և այլն):

ՏՈՂԱԴԱՐՁ

Գրելիս հաճախ տողի վերջում մի բառ ամբողջապես չի տեղավորվում, և մենք ստիպված ենք լինում այդ բառի մի մասը տեղափոխել հաջորդ տողը. դա կոչվում է տողադարձ: Տողադարձի ժամանակ բառը պետք է բաժանել վանկերի և ապա վանկերից մեկը կամ մի քանիսը ամբողջությամբ թողնել առաջին տողի վերջում, մնացածը տանել հաջորդ տողը: Տողադարձի նշանը (~) կոչվում է յենթամնա:

Բառերը վանկերի բաժանելիս պետք է պահպանել հետևյալ կանոնները.

Յերբ յերկու ձայնավորների միջև գտնվում է միայն մի բաղաձայն, այդ բաղաձայնն անցնում է հաջորդ վանկին. որինակ՝ թա-նա-հա-ման, հա-մա-հա-վա-նար, իսկ յեթե մեկից ա-վելի բաղաձայններ կան, հաջորդ վանկին է անցնում միայն վերջին բաղաձայնը. որինակ՝ կար-դալ, դար-նա-վար, հաւ-նել, յերկ-րա-յին, սերմ-նա-ցան, գարթ-նել և այլն:

Բառի մեջ լսվող բայց չգրվող ը ձայնավորը տողադարձի ժամանակ գրվում է առաջին տողի վերջին վանկում, ինչպես և հաջորդ տողի առաջին վանկում. գը-լուխ, տես-նը-վել, պը-տըտ-վել, փընթ-փընթալ և այլն, իսկ յեթե հաջորդ տողն անցնող մասը ամբողջական բառ է, այդ դեպքում ը-ն չի գրվում. որինակ՝ կոլ-տնտեսություն, լրա-գրություն:

Հ Ն Զ Յ Ո Ւ Ն Ա Փ Ո Ւ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Բառերի փոփոխման ժամանակ, յերբ բառի ծայրին նոր վանկ է ավելանում, շեշտափոխության հետևանքով բառի վերջին վանկի վորոշ ձայնավորներ փոփոխության են յենթարկվում: Դրանցից կարևոր են.

Փակ վանկում.

ա) ու ձայնավորը դառնում է ը. որինակ՝ ձուկ—ձկան, մուկ—

մկան—մկնդեղ, կամ բոլորովին սղվում է. որինակ՝ անասուն—տնասնապահ:

բ) ի ձայնավորը դառնում է ը. որինակ՝ գիր—գրել, սիրտ—սրտալի, միս—մսագործ և այլն, կամ բոլորովին սղվում է. որինակ՝ ամիս—ամսաթիվ, մահիճ—մահճակալ, ճահիճ—ճահճային և այլն:

գ) ե ձայնավորը յերբեմն դառնում է ի. որինակ՝ պարտեզ—պարտիզպան, դեզ—դիզել, յերբեմն ել մնում է անփոփոխ, որինակ՝ կեբ—կերի, գետ—գետափ, բեռ—բեռնակիր, մեղր—մեղրամոմ և այլն:

դ) ույ յերկնչյունը դառնում է ու. որինակ՝ լույս—լուսավոր, բույս—բուսական, գույն—գունավոր և այլն:

ե) յա յերկնչյունը և՛ փակ և՛ բաց վանկում դառնում է ե. որինակ՝ մատյան—մատենադարան, ատյան—ատենակալ գործունյա — գործունեություն, պաշտոնյա — պաշտոնեություն և այլն:

Բաց վանկում.

ու ձայնավորը դառնում է վ. որինակ՝ ձու—ձվի, լեզու—լեզվաբան: Բացառություն կարող են կազմել մի շարք բազմավանկ բառեր. որինակ՝ դասատու—դասատուի, թեկնածու—թեկնածուի, Ղամարլու—ղամարլուի և այլն:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

1. Այբբենական կարգով գրել հետևյալ բառերը.

Կոլտնտեսություն, վարչություն, դաշտ, պարտեզ, սեղան, աթոռ, բերք, հաց, գինի, մուրճ, ճարտարապետ, ձեռք, ծաղիկ, ցորեն, փիղ, շուշան, բոպե, ռուբլի, քարտաշ, թարմ, տերև, չա-միչ, ոդ, ֆոսֆոր, եջ, գանգ, ընդունարան, ժամացույց, իրավունք, լույս, խոտ, յեղեգ, նարինջ, ուրազ:

2. Արտագրել և վանկերի բաժանել հետևյալ բառերը.

Գրասեղան, յերկիր, լուսավոր, կոլտնտեսություն, հարվածային:

3. Գրել տասը միավանկ և տասը բազմավանկ բառեր:

ԲԱՌԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Բառ և արմատ.— Բառ է կոչվում հնչյունների այնպիսի միացությունը, վորը իմաստ է արտահայտում. որինակ՝ հաց. իսկ ցիա ձևը, թեև հնչյունների միացություն է, բայց բառ չէ, վորովհետև իմաստ չունի:

Բառը կամ բառի այն մասը, վոր այլևս չի բաժանվում բաղկացուցիչ մասերի և արտահայտում է բառի հիմնական իմաստը, կոչվում է արմատ. որինակ՝ դաշտ-ային, խնձոր-ենի:

Արմատը կարող ենք գործածել իբրև առանձին բառ, և շատ բառեր միեւնոյն ժամանակ արմատ են. որինակ՝ հաց, տուն, դաշտ և այլն, բայց լինում են դեպքեր, յերբ արմատը իբրև առանձին բառ այլևս գործածական չէ. որինակ՝ հը-դեհ:

Պարզ, բարդ և ածանցավոր բառեր.— Պարզ են կոչվում այն բառերը, վորոնք կազմված են միայն մի արմատից և վորեւ մասնիկ չեն ստացել. որինակ՝ հաց, ջուր, պատրաստ:

Բարդ են կոչվում այն բառերը, վորոնք կազմված են յերկու կամ ավելի պարզ կամ արմատական բառերից. որինակ՝ լուս-ամուտ, տն-տես, հաց-թուխ, դաշտ-տավար, գր-ա-դարան-ապետ:

Ածանցավոր են կոչվում այն բառերը, վորոնք կազմված են արմատական բառի սկզբից կամ վերջից և կամ՝ թե սկզբից, թե վերջից այս կամ այն մասնիկն ստանալով. որինակ՝ դաշտ-ային գյուղ-ական, լուս-ավոր, ան-շարժ, դժ-գույն, ան-մտ-ություն և այլն: Սկզբից դրվող մասնիկները կոչվում են նախածանց, վերջից դրվող մասնիկները՝ վերջածանց:

Կան բառեր, վորոնք միաժամանակ և՛ բարդ են և՛ ածանցավոր. որինակ՝ գյուղատնտեսական, անգրագետ և այլն. սրանք կոչվում են բարդ ածանցավոր բառեր:

Հապավումներ.— Բարդության մի տեսակն է կրճատումների միջոցով յերկու կամ ավելի բառերի միացումը: Այդ կատարվում է հետևյալ կերպով.

Բառաշարքի մեջ՝

ա) վերջին բառի ամբողջական, իսկ նրանից առաջ յեղածների սկզբից՝ մեկական վանկերի միացումով. որինակ՝ քաղ-խորհուրդ, ժող-կրթ-բաժին և այլն:

բ) բոլոր բառերի առաջին վանկերի միացումով. որինակ՝ շրջ-գործ-կում, ժող-կոմ-խորհ և այլն:

գ) բառերի սկզբնատառերի միացումով, որինակ՝ ԽՍՀՄ, ԲԳԿԲ, ՄՏԿ և այլն:

Բառերը ըստ իմաստի և ըստ իրենց հնչյունական կազմի իրար նկատմամբ լինում են.

ա) նույնանիշ—վորոնք իմաստով նույնն են լինում. որինակ՝ այտ—թուշ, յեղես—դեմք, լուսամուտ—պատուհան և այլն:

բ) Համանիշ—վորոնք իմաստով նման են իրար, բայց նույնը չեն. որինակ՝ մուրթ—խավար, ձի—նժույգ, շինել—կառուցել և այլն:

գ) Համանուն—վորոնք ձևով նույնն են, բայց իմաստով տարբեր. որինակ՝ հոտ (վոշխարի)—հոտ (ծաղկի), այր (տղամարդ)—այր (քարանձավ), փող (դրամ)—փող (խողովակ), սեր (կաթի)—սեր (սիրել):

դ) Հականիշ—վորոնք իմաստով միմյանց հակառակ են. որինակ՝ հաստ—բարակ, յերկար—կարճ, լույս—խավար, լավ—վատ, արագ—դանդաղ, սիրել—ատել:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

1. Հետևյալ բառերը բաժանել արմատների և ածանցների. Գունավոր, անտեսանելի, քաղաքական, դարբնոց, լեռնային, վստահություն, տգետ, դժբախտ:

2. Հետևյալ հապավումները գրել լրիվ բառերով. ԽՍՀՄ, Շրջգործկոմ, ՀամԿ(բ)Կ, ԲԳԿԲ:

III ԴԱՍ

ՁԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԽՈՍՔԻ ՄԱՍԵՐ

Խոսքի մասերը հետևյալներն են. գոյական, ածական, թիվական, դերանուն, բայ, մական, կապ, շարկապ, ձայնարկություն:

ԳՈՅԱԿԱՆ

Գոյական են կոչվում այն բառերը, վերոնշյալներն են տալիս առարկաներ կամ իբրև այդպիսին մտածվող բնութագրեր. որինսակ՝ մարդ, տնտեսություն, գետ, սոցիալական, միություն, սեր և այլն:

Գոյականները լինում են հատուկ և հասարակ: Հատուկ են կոչվում այն գոյականները, վերոնշյալում են նույն տեսակին պատկանող առարկաներից միայն մեկին՝ մյուսներից զանազանելու համար. որինսակ՝ Մոսկվա, Յերեվան, Յերվանդ, Սպարտակ, Մասիս, Պերճ, Արաքս և այլն:

Հատուկ անուններ են՝ մարդկանց, քաղաքների, գյուղերի, լճերի, ծովերի, յերկրների, գետերի, լեռների, շրջանների, ինչպես նաև հիմնարկների, կազմակերպությունների, գործարանների, կոլտնտեսների անունները:

Հասարակ են կոչվում այն գոյականները, վերոնշյալում են նույն միևնույն տեսակի առարկաներից բոլորին՝ անխտիր. որինսակ՝ ծառ, մարդ, ծաղիկ, առու, արտ և այլն:

Հասարակ են նաև այն առարկաների անունները, վերոնշյալում են նույն մեկ հատ են, որինսակ՝ արև, լուսին, յերկրագունդ և այլն:

Հոլովում և հոլով.— Գոյականի այն փոփոխումը, վերի միջոցով արտահայտվում և գոյականի պաշտոնը նախադասության մեջ, կոչվում և հոլովում, իսկ բառի հոլովման յուրաքանչյուր ձևը կոչվում և հոլով:

Հայերենում գոյականներն ունեն յոթ հոլով. ուղղական, սեռական, տրական, հայցական, բացառական, գործիական, ներգայական:

Թիվ.— Թիվը ցույց է տալիս գոյականի քանակը: Գոյականներն ունեն յերկու թիվ՝ յեզակի և հոգնակի: Յեզակի թիվը ցույց է տալիս մի առարկա. որինսակ՝ գիրք, այգի, դաշտ և այլն, կամ նույնանման առարկաների հավաքական ամբողջությունը. որինսակ՝ բանակ, ժողովուրդ, հասարակություն և այլն:

Հոգնակի թիվը ցույց է տալիս մեկից ավելի առարկաներ. որինսակ՝ գրքեր, այգիներ, դաշտեր, բանակներ և այլն:

Հոգնակին կազմվում և յեզակի ուղղականի վրա ավելացնելով երկու հոլովներ՝ վերջավորությունը: Միավանկ բառերի հոգնակին կազմելիս ավելացվում և եր (պատ — պատներ, դաշտ — դաշտներ, կով — կովներ, սար — սարներ և այլն): Բազմավանկ բառերի հոգնակին կազմելիս ավելացվում և ներ (կոլտնտեսություն — կոլտնտեսություններ, առու — առուներ, պատուհան — պատուհաններ, այգի — այգիներ և այլն):

Յեթե բազմավանկ բառը վերջանում և նով, հոգնակի թիվում ներ ավելացնելով ստացվում և յերկու ն. որինսակ՝ կոմյերիտական — կոմյերիտականներ, գրադարան — գրադարաններ, վառարան — վառարաններ, սեղան — սեղաններ և այլն:

Կան մի քանի միավանկ բառեր, վերոնշյալ գրաբարում վերջավորվել են նով. այժմ այդ բառերը, թեև յեզակիում կորցրել են, բայց հոգնակիում վերականգնում են իրենց և հնչյունը, վերի հետևանքով հոգնակի մասնիկը լինում և ներ, որինսակ՝ վոտ (յեղեկ և վոտ) — վոտներ, յեղ — յեղներ, դուռ — դուռեր, լեռ — լեռներ, ձուկ — ձկներ և այլն:

Հոլովները արտ բառը.

Յեզակի

Հոգնակի

Ուղղ.— արտ

արտեր

Սեռակ.— արտի

արտերի

Տրակ.— արտի (ն)

արտերի (ն)

Հայց.—արտ
Բաց.—արտից
Գործ.—արտով
Ներգ.—արտում
արտեր
արտերից
արտերով
արտերում

Բոլոր բառերը միատեսակ չեն հոլովվում։ Ամենատարածվածը այստեղ բերված ձևն է, սակայն կան գոյականներ ել, վորոնք տարբեր ձևով են հոլովվում։ Այդ տարբերությունը հատկապես յերևում է յեղակի սեռականի վերջավորության մեջ։ Ըստ յեղակի սեռականի այդ տարբերության ել ունենք հետևյալ հոլովումները՝ ի, ու, ան, յան, ոջ, որ, վա, ց։

Յ Ե Զ Ա Կ Ի

Ուղղ.—պատ, գինի, դուռ, վարչություն, ընկեր, հայր, որ, Սեռակ.—պատի, գինու, դռան, վարչության, ընկերոջ, հոր, որվա.

Տրակ.—պատի, գինու, դռան, վարչության, ընկերոջ, հոր, որվա.

Հայց.—պատ, գինի, դուռ, վարչություն, ընկեր*), հայր*) որ, Բաց.—պատից, գինուց, դռնից, վարչությունից, ընկերության, հորից, որվանից.

Գործ.—պատով, գինով, դռնով, վարչությունով, ընկերով, հորով. որով.

Ներգ.—պատում, գինում, դռնում, վարչությունում, (ընկերոջ մեջ), (հոր մեջ), որում։

Հ Ո Փ Ն Ա Կ Ի

Ուղղ.—պատեր, գինիներ, դռներ, վարչություններ, ընկերներ, հայրեր, որեր.

Սեռակ.—պատերի, գինիների, դռների, վարչությունների, ընկերների, հայրերի, որերի.

Տրակ.—պատերի, գինիների, դռների, վարչությունների, ընկերների, հայրերի, որերի.

Հայց.—պատեր, գինիներ, դռներ, վարչություններ, ընկերներ*), հայրեր*), որեր.

Բաց.—պատերից, գինիներից, դռներից, վարչություններից, ընկերներից, հայրերից, որերից.

*) Անձ ցույց տվող բառերը, վորոշյալ լինելու դեպքում, հայցականում նման են լինում արականին (ընկերոջը, հորը)։

Գործ.—պատերով, գինիներով, դռներով, վարչություններով, ընկերներով, հայրերով, որերով.

Ներգ.—պատերում, գինիներում, դռներում, վարչություններում (ընկերների մեջ), (հայրերի մեջ), որերում։

Կան մի քանի բառեր, վորոնք հոլովվում են վորոշ շեղումներով։

Յ Ե Զ Ա Կ Ի

Ուղղ.—մարդ, կին, աղջիկ.

Սեռակ.—մարդու, կնոջ, աղջկա.

Տրակ.—մարդու, կնոջ, աղջկա.

Հայց.—մարդ*), կին*), աղջիկ*)

Բաց.—մարդուց, կնոջից, աղջկանից.

Գործ.—մարդով, կնոջով, աղջկանով.

Հ Ո Փ Ն Ա Կ Ի

Ուղղ.—մարդիկ, կանայք, աղջիկներ.

Սեռակ.—մարդկանց, կանանց, աղջիկների.

Տրակ.—մարդկանց, կանանց, աղջիկների.

Հայց.—մարդիկ*), կանայք*), աղջիկներ*)

Բաց.—մարդկանցից, կանանցից, աղջիկներից.

Գործ.—մարդկանցով, կանանցով, աղջիկներով.

Անձի անունները և շատ ուրիշ բառեր ներգոյական հոլով չունեն, այդ իմաստի համար ոգտագործվում է ԱՅԷ կապը՝ սեռական հոլովի հետ. որինակ՝ հոր մեջ, կնոջ մեջ, մարդկանց մեջ, ուսանողության մեջ, իշխանության մեջ և այլն։

ԳՈՅԱԿԱՆԻ ԱՌՈՒՄՆԵՐԸ.—Գոյականները ցույց են տալիս անձ կամ առարկա. որինակ՝ անձ են ցույց տալիս՝ Աշխեն, Սուրեն, աշակերտ, մարդ, կոտնտեսական և այլն, առարկա յեն ցույց տալիս՝ փայտ, սեղան, գիրք, հող, խոտ և այլն։

Անձ ցույց տվող առարկաները լինում են մարդկանց հատուկ կամ հասարակ անուններ։

Ցեթե գոյականը գործածվում է անձի առումով, նրա հայցական հոլովը նման է արականին, իսկ յեթե իրի առումով է գործածվում, հայցականը նման է լինում ուղղական հոլովին։ Իրի առումով են գործածվում բոլոր առարկաների, իրերի, յերևույթների, կազմակերպությունների անունները։

*) ձև 12-րդ եջի ծանոթությունը։

Գոյականները նախադասութեան մեջ կարող են գործածվել վորոշյալ կամ անորոշ առումով: Վորոշյալ առումով գործածվելիս ստանում են ը կամ ն հոգը. ը ստանում են բաղաձայնով վերջացող բառերը, ն ստանում են ձայնավորով վերջացող բառերը. որինակ՝ մոտեցանք մի արտի (արտի գործածված է անորոշ առումով), մենք մոտեցանք արտին (արտին գործածված է վորոշյալ առումով):

Վ Ա Ր Ժ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

1. Գրել տասը հատուկ և տասը հասարակ գոյական:
2. Հոլովել հետևյալ բառերը. արև, դաշտ, այգի, աշխատանք, տուն, քույր, յեղբայր, լեռ, հաջողութուն:
3. Հոգնակի դարձնել հետևյալ բառերը. ձոր, պատ, գիրք, հաց, ջուր, ձուկ, դուռ, վոտ, ճանապարհ, բրդադա, գրասենյակ, պատուհան, սեղան, թանաքաման:

IV ԴԱՍ

Ա Ծ Ա Կ Ա Ն

Ածական են կոչվում այն բառերը, վորոնք ցույց են տալիս առարկայի հատկութունը կամ վերաբերութունը, այսինքն՝ ցույց են տալիս առարկայի ինչպիսի լինելը, ում կամ ինչին վերաբերելը. որինակ՝ դեղեցիկ, կանաչ, կոչտնտեսային, փայտյա և այլն:

Ածականներն ունեն համեմատութեան յերեք աստիճան:

ա) Դրախան, յերբ ցույց է տրվում առարկայի հատկութունը, առանց համեմատելու վորևե առարկայի հետ. որինակ՝ դեղեցիկ, կարմիր, մեծ և այլն:

բ) Համեմատական, յերբ ցույց է տրվում առարկայի հատկութունը՝ մի այլ առարկայի հետ համեմատելով. որինակ՝ ավելի դեղեցիկ, ավելի կարմիր, ավելի լավ, ավելի վատ և այլն:

գ) Գերադրական, յերբ ցույց է տրվում, վոր առարկայի տվյալ հատկութունը դերագանցում է այլ առարկաների նույն հատկութեանը. որինակ՝ ամենադեղեցիկ, ամենակարմիր, ամենալավ, կամ՝ դեղեցիկագույն, լավագույն, կամ՝ ամենից կարմիր, ամենից լավ և այլն:

Ածականները գոյականի հետ գործածվելիս չեն հոլովվում. որինակ՝ կարմիր մատիտ, կարմիր մատիտով, կարմիր մատիտի և այլն. իսկ առանձին՝ իբրև գոյական գործածվելիս՝ հոլովվում են. որինակ՝ կարմիր, կարմրի, կարմրից, կարմրով և այլն:

Թ Վ Ա Կ Ա Ն

Թվական են կոչվում այն բառերը, վորոնք ցույց են տալիս առարկայի թիվը, կարգը կամ բաշխումն ըստ քանակի:

Թվականները լինում են՝

- ա) Քանակական (մեկ, յերկու, յերեք, չորս, հինգ, ութ, տասը, քսան, յերեսուն, քառասուն, հիսուն, հարյուր և այլն):
- բ) Դասական (առաջին, յերկրորդ, յերրորդ, չորրորդ, հինգե-

բորդ, ութերորդ, տասերորդ, քսաներորդ, քառասուններորդ, հարյուրերորդ և այլն) :

գ) Բաշխակաթ (մեկական, յերկուական, յերեքական, քսանական, հարյուրական և այլն) :

Համառոտութեան նպատակով դասական թվականների համար գործածվում են՝

ա) հայերեն այբուբենը, ա, բ, գ, դ, ե, ը, թ, ժ, ժա, ժբ, ժգ, ժդ, ժե, ժզ, ժը, ժթ, ի, իա, իբ, իգ

բ) արաբական թվանշանները. 1-ին, 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ, 5-րդ, 6-րդ, 7-րդ, 8-րդ, 9-րդ, 10-րդ, 20-րդ, 30-րդ, 50-րդ, 100-րդ.

գ) հռոմեական թվանշանները. I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXX, XL, L, LX, LXX, LXXX, XC, C, CC, CCC, CCCC, D, DC, DCC, DCCC, DCCCC, M.

Թվականներն եւ, ածականների նման, գոյականների հետ գործածվելիս չեն հոլովվում, իսկ առանձին՝ իբրեւ գոյական գործածվելիս՝ հոլովվում են. որինակ՝ յես ունեմ 10 մատիտ. նրանցից մեկով դրում եմ : Գոյականը թվականի հետ գործածվելիս հոգնակի թվով և դրվում, յերբ պետք է շեշտել նրա շատ լինելու դադարիարը. որինակ՝ հարյուր վաթսուց երեսուցուհին զնացին դաշտ, իսկ յեթե չի շեշտվում նրանց շատ լինելը, այլ առնվում է իբրեւ մի հավաքական ամբողջութիւն, ապա գոյականը դրվում է յեղակի թվով. որինակ՝ տասը սավառնակ ու բարձրացան :

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐ

Դերանուն են կոչվում այն բաները, վորոնք ցույց են տալիս գոյականի, ածականի, թվականի կամ մակբայի բնոյհանուր իմաստը և փոխարինում են նրանց. որինակ՝ Լաուրան գերազանցիկ է. նա լավ է սովորում :

Դերանունները լինում են.

ա) Անձնական (յես, դու, նա, մենք, դուք, նրանք և այլն),
բ) Ցուցական (այս, այդ, այն, սա, դա, նա).

գ) Փոխադարձ (միմյանց, իրար, մեկմեկու).

դ) Հարցական (ո՞վ, ի՞նչ, վո՞ր, քանի՞, ի՞նչպէս, վո՞րքան, և այլն).

ե) Հարաբերական— նույն հարցական դերանունները՝ առանց հարցականի (ով, ինչ, վոր, վորքան և այլն).

զ) Վորոշյալ (ամեն, բոլոր, յուրաքանչյուր, ամբողջ և այլն).

է) Անորոշ (վո՞ն, ինչ՞ով, այնինչ, այսինչ, վորեւ, այլ և այլն).

ը) Ժխտական (վոչ վորք, վոչինչ, վոչ մեկը, վոչ մի) :

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՎՈՒՄ

ՅԵԶԱԿԻ

ՀՈԳՆԱԿԻ

Ուղղ.— յես, դու, նա	մենք, դուք, նրանք
Սեռակ.— իմ, քո, նրա	մեր, ձեր, նրանց
Տրակ.— ինձ, քեզ, նրան	մեզ, ձեզ, նրանց
Հայց.— ինձ, քեզ, նրան	մեզ, ձեզ, նրանց
Բաց.— ինձնից, քեզնից, նրանից, մեզնից, ձեզնից, նրանցից	
Գործ.— ինձնով, քեզնով, նրանով, մեզնով, ձեզնով, նրանցով	
Ներգ.— ինձում, քեզում, նրանում, մեզում, ձեզում, նրանցում :	

Սա, դա ցուցական դերանունները հոլովվում են նա առանձնական դերանվան նման. որինակ՝ սա, սրա, սրան, սրանից, սրանով, սրանում : Այս, այդ, այն ցուցականները չեն հոլովվում :

Ով, ինչ, վոր դերանունները հոլովվում են այսպես.

Յ Ե Չ Ա Կ Ի

Ուղղ.— ով	ինչի	վոր
Սեռակ.— ում	ինչի	վորի
Տրակ.— ում	ինչի	վորի
Հայց.— ում	ինչ	վոր
Բաց.— ումնից	ինչից	վորից
Գործ.— ումնով	ինչով	վորով
Ներգ.—	ինչում	—

Ով և վոր դերանունները չունեն ներգոյական հոլով. դրա համար գործածվում է մեջ կապը՝ սեռականի հետ. ում մեջ, վորի մեջ :

26/6
40

Ուղղ. — ուղեք	ինչեք	վորոնք
Սեռակ. — —	ինչեքի	վորոնց
Տրակ. — —	ինչեքի	վորոնց
Հայց. — —	ինչեք	վորոնք
Բաց. — —	ինչեքից	վորոնցից
Գործ. — —	ինչեքով	վորոնցով
Ներդ. — —	ինչեքում	վորոնցում

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

1. Կազմել հետևյալ ածականների համեմատական և դերադրական աստիճանները. գեղեցիկ, խիղախ, լավ, ազնիվ, հարվածալին:

2. Հետևյալ քանակական թվականները դարձնել դասական. մեկ, յերեք, չորս, վեց, տասը, տասնմեկ, քսան:

3. Արտադրել հետևյալ հատվածը՝ ընդգծելով անձնական դերանունները.

«Կորեք անդամ, դուք Մարտ չներ.

Բա չե՞ք խնայել, դուք Մասմա սարեր...»

Մեռած եք կարծում դուք մեղ, թե՞ չվաք,

Կուղեք մեր յերկիրը դներ խարջի տակ»:

(Հ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ)

V ԴԱՍ

ԲԱՅ 3

Բայ են կոչվում այն բառերը, վորոնք ցույց են տալիս մի բան անելու կամ լինելու խմաստը:

Դերբայական և յեղանակային ձևեր. — Բայի դերբայական ձևեր կամ դերբայներ են կոչվում բայի այն ձևերը, վորոնք չունեն թիվ, դեմք, իսկ մի քանիսը՝ նաև ժամանակ, և ցույց են տալիս գործելու կամ լինելու ընդհանուր խմաստը. որինակ՝ խոսել, լսող, աշխատելիս և այլն:

Հայերենի դերբայներն են՝

Անորոշ դերբայ — կարդալ, աշխատել

Անկատար դերբայ — կարդում, աշխատում, կարդալիս, աշխատելիս.

Ապառնի դերբայ — կարդալու, աշխատելու.

Վաղակատար դերբայ — կարդացել, աշխատել.

Հարակատար դերբայ — կարդացած, աշխատած.

Յեղանակայական դերբայ — կարդացող, աշխատող:

Բայի յեղանակային ձևեր են կոչվում բայի այն փոփոխված ձևերը, վորոնցով արտահայտվում է գործողությունը՝ յեղանակով, ժամանակով, թիվով ու դեմքով:

ԴԵՄՔ. — Բայի յեղանակային ձևերն ունեն յերեք դեմք. առաջին դեմք, վորը ցույց է տալիս խոսողի գործողությունը. որինակ՝ յես տեսա: Յերկրորդ դեմք, վորը ցույց է տալիս խոսակցի գործողությունը. որինակ՝ դու տեսա: Յերրորդ դեմք, վորը ցույց է տալիս վոչ խոսողի, վոչ էլ խոսակցի, այլ մի յերրորդ անձի կամ առարկայի գործողությունը. որինակ՝ նա տեսավ:

ԹԻՎ. — Բայն ունի յերկու թիվ՝ յեզակի և հոգնակի:

Յեթե գործողություն կատարողը մի հոգի յե՝ յեզակի յե. որինակ՝ տեսավ, դնաց, ասում է և այլն, իսկ յեթե գործողություն կատարողները մեկից ավելի յեն՝ հոգնակի յե. որինակ՝ տեսանք, դնացիք, ասացին և այլն:

Խ Ո Ն Ա Ր Հ Ո Ւ Մ

Բայի փոփոխութիւնը՝ դեմքով և թիւով՝ կոչուում է խոնարհում :

Բայի յեղանակային ձեւերով արտահայտւում են նաև ժամանակն ու յեղանակը. ժամանակը ցույց է տալիս, թե զործողութիւնը յերբ և կատարվում (ներկայում, անցյալում, թե ապագայում) :

Յեղանակը ցույց է տալիս խոսողի վերաբերմունքը զործողութեան նկատմամբ, այսինքն՝ զործողութիւնը հաստատապէս կատարվում է, ցանկութիւնն է, յենթադրութիւնն, հրաման, թե՛ հարկադրանք. բոլոր այդմ ել կա հինգ յեղանակ.

- ա) Սահմանական,
- բ) Ըղծական,
- գ) Պայմանական,
- դ) Հարկադրական,
- ե) Հրամայական :

ԲԱՅԻ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ՏԱԽՏԱԿ

1. ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Դեմք	Առաջին խոնարհում		Յերկրորդ խոնարհում	
	Յեզակի	Հոգնակի	Յեզակի	Հոգնակի
Ն Ե Ր Կ Ա				
I	սիրում եմ	սիրում ենք	կարդում եմ	կարդում ենք
II	սիրում ես	սիրում եք	կարդում ես	կարդում եք
III	սիրում ե	սիրում են	կարդում ե	կարդում են
Ա Ն Յ Յ Ա Լ Ա Ն Կ Ա Տ Ա Ր				
I	սիրում եյի	սիրում եյինք	կարդում եյի	կարդում եյինք
II	սիրում եյիր	սիրում եյիք	կարդում եյիր	կարդում եյիք
III	սիրում եր	սիրում եյին	կարդում եր	կարդում եյին
Ա Պ Ա Ռ Ն Ի				
I	սիրելու յեմ	սիրելու յենք	կարդալու յեմ	կարդալու յենք
II	սիրելու յես	սիրելու յեք	կարդալու յես	կարդալու յեք
III	սիրելու յե	սիրելու յեն	կարդալու յե	կարդալու յեն
Ա Ն Յ Յ Ա Լ Ա Պ Ա Ռ Ն Ի				
I	սիրելու եյի	սիրելու եյինք	կարդալու եյի	կարդալու եյինք
II	սիրելու եյիր	սիրելու եյիք	կարդալու եյիր	կարդալու եյիք
III	սիրելու յեր	սիրելու եյին	կարդալու յեր	կարդալու եյին
Վ Ա Ղ Ա Կ Ա Տ Ա Ր Ն Ե Ր Կ Ա				
I	սիրել եմ	սիրել ենք	կարդացել եմ	կարդացել ենք
II	սիրել ես	սիրել եք	կարդացել ես	կարդացել եք
III	սիրել ե	սիրել են	կարդացել ե	կարդացել են

Դեմք	Առաջին խոնարհում		Յերկրորդ խոնարհում	
	Յեզակի	Հոգնակի	Յեզակի	Հոգնակի
Վ Ա Ղ Ա Կ Ա Տ Ա Ր Ա Ն Յ Յ Ա Լ				
I	սիրել եյի	սիրել եյինք	կարդացել եյի	կարդացել եյինք
II	սիրել եյիր	սիրել եյիք	կարդացել եյիր	կարդացել եյիք
III	սիրել եր	սիրել եյին	կարդացել եր	կարդացել եյին
Հ Ա Ր Ա Կ Ա Տ Ա Ր Ն Ե Ր Կ Ա				
I	սիրած եմ	սիրած ենք	կարդացած եմ	կարդացած ենք
II	սիրած ես	սիրած եք	կարդացած ես	կարդացած եք
III	սիրած ե	սիրած են	կարդացած ե	կարդացած են
Հ Ա Ր Ա Կ Ա Տ Ա Ր Ա Ն Յ Յ Ա Լ				
I	սիրած եյի	սիրած եյինք	կարդացած եյի	կարդացած եյինք
II	սիրած եյիր	սիրած եյիք	կարդացած եյիր	կարդացած եյիք
III	սիրած եր	սիրած եյին	կարդացած եր	կարդացած եյին
Ա Ն Յ Յ Ա Լ Կ Ա Տ Ա Ր Յ Ա Լ				
I	սիրեցի	սիրեցինք	կարդացի	կարդացինք
II	սիրեցիր	սիրեցիք	կարդացիր	կարդացիք
III	սիրեց	սիրեցին	կարդաց	կարդացին

2. ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Դեմք	Առաջին խոնարհում		Յերկրորդ խոնարհում	
	Յեզակի	Հոգնակի	Յեզակի	Հոգնակի
II	սիրի՛ր	սիրեցե՛ք	կարդա՛	կարդացե՛ք

3. ԸՂԶԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Դեմք	Առաջին խոնարհում		Յերկրորդ խոնարհում	
	Յեզակի	Հոգնակի	Յեզակի	Հոգնակի
Ա Պ Ա Ռ Ն Ի				
I	սիրեմ	սիրենք	կարդամ	կարդանք
II	սիրես	սիրեք	կարդաս	կարդաք
III	սիրի	սիրեն	կարդա	կարդան
Ա Ն Յ Յ Ա Լ Ա Պ Ա Ռ Ն Ի				
I	սիրեյի	սիրեյինք	կարդայի	կարդայինք
II	սիրեյիր	սիրեյիք	կարդայիր	կարդայիք
III	սիրեր	սիրեյին	կարդար	կարդային

4. ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Դեմք	Առաջին խոնարհում		Յերկրորդ խոնարհում	
	Յեղակի	Հոգնակի	Յեղակի	Հոգնակի
	Ա Պ Ա Ռ Ն Ի			
I	կսերեմ	կսերենք	կկարդամ	կկարդանք
II	կսերես	կսերեք	կկարդաս	կկարդաք
III	կսերի	կսերեն	կկարդա	կկարդան
	Ա Ն Յ Յ Ա Լ Ա Պ Ա Ռ Ն Ի			
I	կսերեյի	կսերեյինք	կկարդայի	կկարդայինք
II	կսերեյիր	կսերեյիք	կկարդայիր	կկարդայիք
III	կսերեբ	կսերեյին	կկարդար	կկարդային

5. ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Դեմք	Առաջին խոնարհում		Յերկրորդ խոնարհում	
	Յեղակի	Հոգնակի	Յեղակի	Հոգնակի
	Ա Պ Ա Ռ Ն Ի			
I	պիտի սերեմ	պիտի սերենք	պիտի կարդամ	պիտի կարդանք
II	պիտի սերես	պիտի սերեք	պիտի կարդաս	պիտի կարդաք
III	պիտի սիրի	պիտի սիրեն	պիտի կարդա	պիտի կարդան
	Ա Ն Յ Յ Ա Լ Ա Պ Ա Ռ Ն Ի			
I	պիտի սերեյի	պիտի սերեյինք	պիտի կարդայի	պիտի կարդայինք
II	պիտի սերեյիր	պիտի սերեյիք	պիտի կարդայիր	պիտի կարդայիք
III	պիտի սերեբ	պիտի սերեյին	պիտի կարդար	պիտի կարդային

-ամալ և -եմալ մասնիկներն ունեցող բայերի խոնարհումն ունի հետևյալ պատկերը.

ՄՈՌԱՆԱԼ

ՄՈՏԵՆԱԼ

1. ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ներկա. — մոռանում եմ, — ես, — ե, — ենք, — եք, — են.

մոտենում եմ, — ես, — ե, և այլն.

Անց. անկ. — մոռանում եյի, — եյիր, — եր և այլն.

մոտենում եյի, — եյիր, — եր և այլն.

Ապառնի. — մոռանալու յեմ, — յես, — յե...

մոտենալու յեմ, — յես, — յե...

Անց. ապ. — մոռանալու եյի, — եյիր, — յեր...

մոտենալու եյի, — եյիր, — յեր...

Վաղակատար ներկա. — մոռացել եմ, — ես, — ե...

մոտեցել եմ, — ես, — ե...

Վաղակ. անց. — մոռացել եյի, — եյիր — եր...

մոտեցել եյի, — եյիր, — եր...

Հարակատար ներկա. — մոռացած եմ, — ես, — ե...

մոտեցած եմ, — ես, — ե...

Հարակ. անց. — մոռացած եյի, — եյիր, — եր...

մոտեցած եյի, — եյիր, — եր...

Անցյալ կատարյալ. — մոռացա. մոռացար, մոռացավ...

մոտեցա, մոտեցար, մոտեցավ...

2. ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

մոռացիր, մոռացեք.

մոտեցիր, մոտեցեք.

3. ԲՂՁԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի. — մոռանամ, մոռանաս, մոռանա...

մոտենամ, մոտենաս, մոտենա...

Անց. ապառնի. — մոռանայի, մոռանայիր, մոռանար...

մոտենայի, մոտենայիր, մոտենար.

4. ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի. — կմոռանամ, կմոռանաս, կմոռանա...

կմոտենամ, կմոտենաս, կմոտենա...

Անց. ապառնի. — կմոռանայի, կմոռանայիր, կմոռանար...

կմոտենայի, կմոտենայիր, կմոտենար...

5. ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ապառնի — պիտի մոռանամ, — մոռանաս, — մոռանա...

պիտի մոտենամ, — մոտենաս, — մոտենա.

Անց. ապառնի. — պիտի մոռանայի, — մոռանայիր, — մոռա-
նար...

պիտի մոտենայի, — մոտենայիր — մոտենար...

Գալ, լալ, տալ միայնակ բայերը խոնարհվում են վորոշ չեղումներով: այսպես՝ տալ բայի ներկան կլինի տալիս եմ, փոխանակ՝ տալում եմ, դալ—դալիս եմ, փոխանակ՝ դալում եմ, լալ—լալիս եմ:

Ավելի անկանոն են ուտել, անել և այլ բայեր, վորոնց անցյալը կլինի՝ կերա, արի և այլն:

Կան նաև բայեր, վորոնց մի քանի ձևվերը պահասում են և կամ այդ ձևվերը դործածական չեն: Այդ բայերը կոչվում են պակասավոր բայեր, վորոնց թերի ձևվերը հաճախ լրացվում են վորեւե նույնանիշ բայի համապատասխան ձևով: որինակ՝ հալալ ունի միայն ըղձական, պայմանական, հարկադրական և հրամայական յեղանակ, չի դործածվում սահմանական յեղանակով: հուսալ բայի սահմանական յեղանակը կազմվում և հույս ունեցալ բայի համապատասխան ձևվերով (հույս ունեմ, հույս ունես, հույս ունի և այլն, փոխանակ ասելու հուսում եմ, հուսում ես և այլն):

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

1. Արտագրել հետևյալ հատվածը և ընդդեմ ըրող բայերը:

«Սիրուն, եր Հասոն, նոր ծագող արևի պես չքնաղ: Յերկրի աղջիկները խելքը դնում եր նրան տեսներին: Հապա նրա նվազելը: Նրա սրնգից հանած ձայները կարելի՞ յեր, վոր հրեշտակներն ունենային այնքան դրավիչ, այնքան սիրահույզ: Ձայներ, վորոնք խոսում էին մեղամաղձիկ, քրքջում էին վորպես հեղիկ վտակ, դայլայլում՝ վորպես սիրահար սոխակ»:

(Վ. ՓԱՓԱԶՅԱՆ)

2. Խոնարհել՝ աշխատել, գնալ և հեռանալ բայերը:

VI ԴԱՍ

Մ Ա Կ Բ Ա Յ

Մակբայ են կոչվում բայի ցույց տված դործողության տեղը, ձևը, ժամանակը, ինչպես և առարկայի հատկության աստիճանը վորոշող բառերը:

Կան հետևյալ մակբայները:

ա) Ժամանակ ցույց տվող (հիմա, այժմ, եղուց, վաղուց, արդեն, դեռ, նախ, ի վերջո, վերջիվերջո, տարեցտարի, որեցոր, յերբեմն, այնուհետև, ապա և այլն):

բ) Տեղ ցույց տվող (ամենուրեք, ներքուստ, արտաքուստ, վերուստ, դեմադեմ և այլն):

գ) Ձևվ ցույց տվող (ուժգին, լիովին, դարձյալ, հետզհետև, հազիվ, նորից, կրկին, իրոք, անպատճառ, անշուշտ, կարծես և այլն):

դ) Քանակ ցույց տվող (քանիցս, բազմիցս, չափազանց, ամբողջովին):

ԾԱՆՈԹ.— Շատ հաճախ մեք թերթերում քանակ ցույց տվող մակբայից հետո դործածվում և նաև անգամ բառը (քանիցս անգամ, բազմիցս անգամ), վոր դրաբար և:

Մակբայներ կարող են կազմվել հետևյալ ածանցներով՝ —որեն, —արար, —պես, —ովին. որինակ՝ ուժգին-ուժգինքներն, հարվածային—հարվածայնորեն, ընկեր-ընկերաբար, հերոս-հերոսաբար, ընդհանուր—ընդհանրապես, մեծ—մեծապես, հիմն—հիմնովին, լի—լիովին, գլուխ—գլխովին և այլն:

ԿԱՊ, ՇԱՂԿԱՊ, ԶԱՅՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

Կապ կոչվում են այն բառերը, վորոնք նախադասության վորեւե անդամը կապում են իր լրացման հետ. որինակ՝ առանց, բացի, դեպի և այլն:

Շաղկապ են կոչվում այն բառերը, վորոնք նախադասությունները, կամ նախադասության համադր անդամները կապում

են միմյանց հետ. որինակ՝ յես և դու ցանում ենք: Հարվածա-
լինները հայտարարեցին, վոր իրենք պետք է պայքարեն բարձր
բերքի համար:

Շաղկապները լինում են՝

ա) Համադասական, վորոնք նախադասութեան համադրող ան-
դամները կամ համադրող նախադասութեանները կապում են իրար
հետ. դրանք են՝ և, ու, բայց, սակայն, այլ, իսկ, կամ, այսինքն,
ուրեմն, ևս, ել, ապա, ման, այլև, ուստիև, նույնպես, նույն-
իսկ և այլն:

բ) Ստորադասական, վորոնք յերկրորդական նախադասու-
թեանը կապում են զլրավոր նախադասութեան հետ. դրանք են՝
քե, յեքե, վոր, վորպեսզի, վորովհետև, քան, մինչև, քեպետ,
քեկուզ, նախքան, այնպես վոր, մինչդեռ, քանի վոր և այլն:

Ձայնարկութեան են կոչվում այն բառերը, վորոնք արտա-
հայտում են զգացմունք, հուզմունք, կոչ. որինակ՝ ա՛խ, հե՛յ,
ախա՛ս, ալա՛դ, յերանի՛ և այլն:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

1. Արտադրել հետևյալ հատվածը և ընդգծել մակբայները
(մեկ դծով), կապերը (յերկու դծով), շաղկապները (յերեք
դծով):

«Սեմյոնովկայից ճանապարհը սկսում եր փոքր ինչ ցածրա-
նալ, իսկ բնութեան շքեղութեանները նվազում ելին: Մի քանի
կանաչկոտ բլրակներ անցնելուց հետո, յերևացին Չիբուխի աղ-
քատիկ ցանքերը՝ հարուստ սեվահողի վրա: Կամարյանը հենց
նոր սկսել եր դիտել նրանց և զարմանալ այս տարօրինակ հա-
կադրութեան վրա, յերբ մի նոր ու շքեղ տեսարան դրավեց նրա
ուշադրութեանը: Նրա աչքերի առաջ բացվեցավ հանկարծ մի
բաց-կապույտ դաշտ, վորին նա սկզբում հորիզոնը փակող մշուշ
կարծեց: Սակայն ուղեկից տիւրացու Մոսինի «ասա ծովը» բացա-
կանջութեանը սթափեցրեց նրան: Նա, ուրեմն, հասել եր Հայաս-
տանի բնութեան հրաշալիքներից մինին՝ պատմական Գեղամա
ծովակին: Յեւ յեթե սկզբում չկարողացավ գուշակել, թե յուր
տեսածը, իրօք, Սեանն է, նա իրավունք ուներ, վորովհետեւ
հետ չեր հավատալ, թե լեռների այդ բարձրութեան վրա կարող
է գտնվիլ այսքան ընդարձակ մի լիճ, վորին իրավամբ, ծովակ
անունն են տվել»:

(ՄՈՒՐԱՅԱՆ)

VII ԴԱՍ

ՇԱՐԱՀԱՅՈՒՄՈՒԹՅՈՒՆ

Բանավոր կամ գրավոր արտահայտված չորաքանչյուր ամ-
բողջական մտածութեան կոչվում է խոսք: Խոսքը կարող է լի-
նել հակիրճ՝ մեկ կամ մի քանի մտքերից բաղկացած (առած,
կոչ և այլն), կարող է լինել ծավալուն՝ բաղմաթիվ մտքերից
բաղկացած (վեպ, պոեմ, դեկլացում և այլն):

Խոսքը բաղկացած է լինում նախադասութեաններից:

Նախադասութեան է կոչվում բառերով արտահայտված յու-
րաքանչյուր ամբողջ միտք. որինակ՝ Գարնանացանն ավարտվեց:

Նախադասութեանները լինում են յերկու տեսակ՝ պարզ և
բարդ: Միայն մի միտք արտահայտող նախադասութեանը կոչ-
վում է պարզ նախադասութեան (Յես դնացի ակումբ): Մեկից
ավելի միտք առտահայտող նախադասութեանները կոչվում են
բարդ նախադասութեաններ. որինակ՝ Յես դնացի ակումբ, վոր
կարդամ որիս թերթերը:

Միայն յենթակայից և ստորոգյալից բաղկացած պարզ նա-
խադասութեանը կոչվում է պարզ համառոտ նախադասութեան
(տրակտորը հերկում է), իսկ բացի յենթակայից աւ ստորոգյա-
լից նաև յերկրորդական անդամներ ունեցող նախադասութեանը
կոչվում է պարզ ընդարձակ նախադասութեան (Յերեկոյան մենք
գնալու յենք ակումբ):

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

Նախադասութեան զլրավոր անդամներն են՝ յեկնակա և
ստորոգյալ: Յեկնակա յէ կոչվում նախադասութեան այն անդամը,
վորը ցույց է տալիս մի բան անող կամ յեղող առարկան. որի-
նակ՝ Կովնտեսակա՛նը դնաց դաշտ: Տրակտորը աշխատում է ան-
խորան: Ստորոգյալ է կոչվում նախադասութեան այն անդամը,
վորը ցույց է տալիս թե յենթական ինչ է անում, ինչ է լինում

կամ ինչ և. որինակ՝ Կոլտնտեսականը գնաց դաշտ: Կոլտնտեսականությունը որ-որի անում է: Մեր դյուղը մեծ է:

Բացի յենթակայից և ստորոգյալից, նախադասության մյուս անդամները, վորոնք պարզաբանում կամ լրացնում են նախադասությունը, միտքը, կոչվում են նախադասության յերկրորդական անդամներ կամ լրացումներ: Լրացումները բաժանվում են յերկու խմբի՝ ա) յենթակայի լրացումներ, բ) ստորոգյալի լրացումներ:

Յենթակայի լրացումներն են՝

ա) Վարդիչ, վորը ցույց է տալիս յենթակայի կամ նախադասության այլ անդամի վորակը, վորպիսությունը, չափը, քանակը (Կարմիր մատիտով գրում եմ: Հարվածային կոլտնտեսականը պայքարում է քարձր բերքի համար):

բ) Հատկացուցիչ, վորը ցույց է տալիս յենթակայի կամ նախադասության այլ անդամի պատկանելությունը, հատկացումը, վերաբերումը կամ սերումը (Իմ գիրքը քեզ մոտ է: Կոլտնտեսության այգիները շատ բերք են տալիս):

գ) Բացահայտիչ, վորը ցույց է տալիս յենթակայի կամ նախադասության այլ անդամի ինչ կամ ով լինելը: Ընկեր Ստալինը՝ պիլոտարիատի առաջնորդը՝ մեզ առաջնորդում է դեպի նորանոր հաղթանակներ: Լեվոնը՝ կոլտնտեսության լավագույն բրիգադիրը՝ մասնակցելու յե Համամիութենական դյուղատնտեսական ցուցահանդեսին):

Ստորոգյալի լրացումներն են. ա) խնդիրներ, բ) պարագաներ: Խնդիր են կոչվում այն լրացումները, վորոնք ցույց են տալիս գործողության հետ կապ ունեցող առարկան:

Խնդիրները լինում են յերկու տեսակ.

1. Ուղղակի խնդիր, վորը ցույց է տալիս գործողության անմիջական առարկան, վորի վրա յե անցնում յենթակայի գործողությունը. որինակ՝ ՄՏ Կայանը վերանորոգեց տրակտորները: Ուղիղ խնդիրը գրվում է հայցական հոլովով:

2. Անուղղակի խնդիրներ, վորոնք ցույց են տալիս գործողության հետ անուղղակի կապ ունեցող առարկան:

Անուղղակի խնդիրները յերեք տեսակ են.

ա) Մատուցման անուղղակի խնդիր՝ այն առարկան, վորին մոտեցվում կամ տրվում է մի բան. որինակ՝ Կոլտնտեսականը մոտեցավ իր ընկերոջը: Արշակը հասավ իր նպատակին: Մատուցման անուղղակի խնդիրը գրվում է տրական հոլովով:

բ) Անջատման անուղղակի խնդիր՝ այն առարկան, վորից հեռացվում է մի բան, կամ սկսվում, ծագում է գործողությունը. որինակ՝ Կոլտնտեսության տրակտորները վերանորոգվում են ՄՏ Կայանի կողմից: Անջատման անուղղակի խնդիրը գրվում է բացառական հոլովով:

գ) Միջոցի անուղղակի խնդիր՝ այն առարկան, վորի միջոցով կատարվում է գործողությունը. որինակ՝ Բրիգադայի անդամները քառով փորում են հողը, շաքագանով՝ ցանում: Միջոցի անուղղակի խնդիրը գրվում է գործիական հոլովով:

Պարագաներ. պարագաներ են կոչվում այն լրացումները, վորոնք ցույց են տալիս գործողության հետ կապ ունեցող հանդամանները:

Պարագաները լինում են՝

ա) Տեղ ցույց տվող. որինակ՝ Կոլտնտեսականը աշխատում է դաշտում. աշխատանքը վերջացնելուց հետո նա դնալու յե տուն:

բ) Ժամանակ ցույց տվող. որինակ՝ վաղվանից սկսվելու յե ցանքը: Յերեկ կոլտնտեսության յերրորդ բրիգադան կատարեց իր պլանը.

գ) Ձեվ ցույց տվող. որինակ՝ Նա աշխատում է հարվածախորեն: Աչոտը ուրախությամբ հավանություն տվեց բրիգադայի նախաձեռնությանը:

դ) Չափ ցույց տվող. որինակ՝ Այստր յերկու անգամ դնացի ՄՏ Կայան. տրակտորներից չորսն էլ նորոգված են:

ե) Նպատակ ցույց տվող. որինակ՝ Միևսուր դնաց Մոսկվա՝ առվարելու: Ույան դնաց սանատորիա՝ բուժվելու:

զ) Հիմունք ցույց տվող. որինակ՝ Կոլտնտեսության վարձմամբ Հարվածախնները պարզևատրվեցին:

է) Պատմառ ցույց տվող. որինակ՝ Հարվածայնության հաւաք նա արժանացավ գովասանքի:

ԲԱՁՄԱԿԻ ԼՐԱՅՈՒՄՆԵՐ. — Հաճախ նախադասության մեջ նույն պաշտոնով լինում են մեկից ավելի համադր լրացումներ. որինակ՝ ՄՏ Կայանը վերանորոգեց տրակտորները, կոմբայններ և կալսիչները: Լեվոնը գրախանութից գնեց թուղթ, մատիտ և գրիչ: Նախադասության այսպիսի անդամները կոչվում են բաղմակի լրացումներ:

ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ ԲԱՌԵՐ. — Նախադասության մեջ կարող են լինել նաև այնպիսի բառեր, վորոնք նախադասության անդամ

չեն, սակայն վերաբերում են այդ նախադասութեանը և վերջ
յերանդ կամ գունամորում են տալիս նրան. որինակ՝ Պերճը, աւ-
շուշտ, արժանի յե հարմարանութեան: Նա, ի հարկե, կարող
ե կատարել իր խոստումը:

ՁԵՂՁՈՒՄ. — Հաճախ նախադասութեան մեջ յենթական կամ
ստորոգյալը զեղջվում են, այսինքն՝ բառերով չեն արտահայտ-
վում, այլ մտքով են հասկացվում. որինակ՝ Յես տուն եմ գնում,
իսկ դու՝ ակումբ (զեղջված ե գնում ես ստորոգյալը): Խոսք եմ
տվել այս տարվա պլանս զերակատարել (զեղջված ե յես յեն-
թական):

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նախադասութեան անդամների համադաստասխանեցումը՝ դեմ-
քով, թվով և հոլովով, կոչվում ե համաձայնութիւն:

Հայերենում դեմքով, թվով և հոլովով համաձայնվում ե
բացահայտիչը բացահայտյալի հետ. որինակ՝ Սուրիկը՝ «Կոլխոզ-
նիկ» թերթի թղթակիցը՝ դնաց դաշտ: Յերեմիանից՝ Հայաստանի
մայրաքաղաքից՝ ամեն ուր հաղարավոր թերթեր են ուղարկվում
չքջանները:

Դեմքով և թվով համաձայնեցվում են յենթական և ստորոգյա-
լը, այսինքն՝ ստորոգյալի դեմքը և թիվը համաձայնեցվում են
յենթակայի դեմքին ու թվին:

ա) Յեղակի յենթակայի հետ դրվում ե յեղակի ստորոգյալ.
որինակ՝ տրակտորը աշխատում ե կանոնավոր, իսկ հոգնակի
յենթակայի հետ՝ հոգնակի ստորոգյալ. որինակ՝ Կոլտնտես-
կանները աշխատում են դաշտում:

բ) Յեթե յենթական անձնական դերանուն ե, ապա ստորոգ-
յալը դեմքով համաձայնվում ե նրան. որինակ՝ յես աշխատում
եմ, դու աշխատում ես:

գ) Բոլոր դոյական և իբրեւ դոյական ստեղծած յենթականների
ստորոգյալը դրվում ե յերրորդ դեմքով. որինակ՝ Պատի քերթը
յուրս տեսավ:

դ) Մեկից ավելի յենթականներ (բազմակի յենթակա) ունե-
ցող ստորոգյալը դրվում ե հոգնակի թվով. որինակ՝ տետրը,
մատիտը, քանաք, գրիչը անհրաժեշտ դրեական պիտույքներ
են:

Տարբեր դեմքերով բազմակի յենթակա ունեցող ստորոգյալը
դեմքով համաձայնվում ե միայն մեկին: Յեթե բազմակի յեն-
թականներից մեկը առաջին դեմքի յե, ստորոգյալը անպայման
առաջին դեմքի պիտի լինի, իսկ յեթե միայն յերկրորդ և յեր-
րորդ դեմքի յե, ստորոգյալը պետք ե դրվի յերկրորդ դեմքով.
որինակ՝ Յես, դու, Աշոտը գնացինք դաշտ: Դու և Սարգիսը
կարդում եմ:

ԲԱՐԴ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Բարդ նախադասութիւնները կազմվում են յերկու կամ ա-
վելի պարզ նախադասութիւններից: Այդ պարզ նախադասու-
թիւնների՝ իրար նկատմամբ ունեցած հարաբերութեան համա-
ձայն ել բարդ նախադասութիւնները կարող են լինել յերկու
տեսակ.

ա) Բարդ համադասական նախադասութիւն.

բ) Բարդ ստորադասական նախադասութիւն:

Համադասական ե կոչվում այն բարդ նախադասութիւնը,
վորի կազմի մեջ մտնող պարզ նախադասութիւններն իրար հա-
մադրո են և իրար միտք չեն լրացնում. որինակ՝ Չարիկը ցերեկն
աշխատում ե, իսկ յերեկոյան հաճախում մեծահասակների դըպ-
րոցը:

Ստորադասական ե կոչվում այն բարդ նախադասութիւնը,
վորի կազմի մեջ մտնող պարզ նախադասութիւններից մեկը
զլխավորն ե, իսկ մյուսները լրացնում են այդ զլխավոր նախա-
դասութեան միտքը. որինակ՝ Միչան խոստացել ե, վոր իր պլանը
կատարի 130 տոկոսով:

Ստորադասական բարդ նախադասութեան կազմի մեջ մտնող
նախադասութիւններից մեկը, վոր արտահայտում ե ամբողջ
նախադասութեան հիմնական իմաստը, կոչվում ե զլխավոր, իսկ
մյուսները, վորոնք լրացնում են զլխավորի միտքը, կոչվում են
յերկրորդական նախադասութիւններ:

Վերելում բերված բարդ նախադասութեան անդամներից ա-
ռաջինը (Միչան խոստացել ե) զլխավորն ե, իսկ յերկրորդը (վոր
իր պլանը կատարի 130 տոկոսով)՝ յերկրորդական: Յերկրորդա-
կան նախադասութիւնները սովորաբար փոխարինում են զլխավոր
նախադասութեան վորեւե անդամին. որինակ՝ «Յերեկ Բաղրատը

նխադրեց բացակայեց, վերափոխեալ հիմանդ եր» բարդ նախադրա-
սութեան յերկրորդ անգամը (վերափոխեալ հիմանդ եր) ցույց է
տալիս Բաղրատի բացակայութեան պատճառը և վերադարձումը և
զլխավոր նախադասութեան պատճառի պարագային. առանց մտքին
վորեւ վնաս հասցնելու մենք կարող ենք գեղջել յերկրորդական
նախադասութեանը և ասել. «Յերեկ Բաղրատը նխադրեց բացակա-
յեց հիմանդութեան պատճառով»:

Յերկրորդական նախադասութեանները կարող են դրվել կամ
զլխավորից առաջ կամ հետո և կամ՝ զլխավորի մեջ:

Գլխավոր նախադասութեանից առաջ դրված յերկրորդական
նախադասութեանը կոչվում է առաջադաս յերկրորդական նախա-
դասութեան: Որինակ՝ վոք Սահակը ստախանովաբար է աշխա-
տում, այդ յես վաղուց դիտեմ:

Գլխավորից հետո դրված յերկրորդական նախադասութեանը
կոչվում է հետադաս յերկրորդական նախադասութեան: Որինակ՝
Տրակտորը հանձնվեց ՄՏ Կարանին, վոք վերանորոգվի:

Գլխավոր նախադասութեան մեջ դրված յերկրորդական նա-
խադասութեանը կոչվում է միջադաս յերկրորդական նախադա-
սութեան: Որինակ՝ Արշակը, վոք ամբողջ տարին աշխատել եր
ստախանովաբար, այսօր պարգևատրվեց:

ՄԱՎՈՐՅԱԼ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Հաճախ համադասական բարդ նախադասութեաններն ունե-
նում են միեւնույն յենթական, բայց տարբեր ստորոգյալներ, կամ
ընդհակառակը. այդպիսի դեպքում նրանք միանում են և ար-
տահայտվում մի նախադասութեամբ, վորից և ստացվում է
բաղմակի յենթականերով կամ բաղմակի ստորոգյալներով նա-
խադասութեան: Որինակ՝ «Մերօրը աշխատում է, և Լեւոնը
աշխատում է» համադաս նախադասութեաններն ունեն նույն
ստորոգյալը (աշխատում է), ուստի և կարող են արտահայտվել
մի բաղմակի յենթականով նախադասութեամբ. «Մերօրը և Լե-
ւոնը աշխատում են»:

Բաղմակի յենթականերով կամ բաղմակի ստորոգյալներով
արտահայտված նախադասութեանը կոչվում է միավորյալ նա-
խադասութեան:

ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Յերեկմը պարզ կամ բարդ նախադասութեան մեջ կարող է լի-
նել այնպիսի նախադասութեան, վորը վոչ համադաս է նրան,
վոչ և ստորադաս: Այսպիսի նախադասութեանները քերականո-
րեն ևլ չեն կապակցվում այն նախադասութեան հետ, վորի մեջ
դառնում են. որինակ՝ Պետրոսը, այսպես է ընկերոջս անունը,
մասնակցել է Համալիութենական գյուղատնտեսական ցույցա-
հանգեսին:

Վորեւ նախադասութեան մեջ դառնվող, բայց նրա հետ քերա-
կանորեն չկապակցվող նախադասութեանը կոչվում է միջանկյալ
նախադասութեան:

ՈՒՐԻՇԻ ՈՒՂՂԱԿԻ ՅԵՎ ԱՆՈՒՂՂԱԿԻ ԽՈՍԲ

Խոսելիս կամ գրելիս մենք հաճախ մեջ ենք բերում ուրիշի
խոսքը: Ուրիշի խոսքը կարող ենք մեջ բերել կամ բառացի, կամ
պատմողաբար՝ տալով նրա խոսքի խմաստը մեր բառերով. որի-
նակ՝ Կորնտեսութեան նախադասը իր գեղուցման մեջ ասաց.
«Մենք գերակատարել ենք մեր տարեկան պլանը». կամ՝ Կորնտե-
սեսութեան նախադասն ասաց, վոր մենք գերակատարել ենք մեր
տարեկան պլանը:

Յերբ ուրիշի խոսքը մեջ է բերվում բառացի, կոչվում է ու-
րիշի ուղղակի խոսք, իսկ յեթե մեջ է բերվում պատմողաբար,
կոչվում է ուրիշի անուղղակի խոսք:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

1. Արտադրել հետեյալ հատվածը, ընդգծելով՝ բարդ համա-
դասական նախադասութեանները (մի գծով) և բարդ ստորադա-
սական նախադասութեանները (յերկու գծով):

«Բայց մի որ ամեն բան փոխվեց: Մի յերեկո, յերբ տուն
եր յեկել և ուզում եր քնել, հանկարծ հրաշալի ձայներ հասան
ականջին, ձայներ, վորոնք դուրս էին գալիս աղայի բնակա-
րանից»:

(Վ. ՓԱՓԱՋՅԱՆ)

2. Այս նույն հատվածի առաջին յերկու նախադասութեան-
ները վերլուծել՝ ըստ նախադասութեան անդամների:

VIII ԴԱՍ

ԿԵՏԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

Խոսելու ժամանակ, խոսելու ձայնը, յեղանակը, ձայնի յեղակները հնարավորութիւն են տալիս լսողին ճշտորեն հասկանալ խոսողի ասածի բոլոր նրբութիւնները:

Գրելիս այդ նրբութիւնները, թեև վոչ լրիւ, արտահայտւում են կետադրութեան միջոցով:

Կետադրութեան նշանները բաժանւում են յերեք խմբի.

ա) Տրոհութեան նշաններ.

բ) Առդանութեան նշաններ.

գ) Բացահայտութեան նշաններ:

1. Տրոհութեան նշաններն են. վերջակետը (:), միջակետը (·), ստորակետը (,) և բութը ('):

Տրոհութեան նշանները ցույց են տալիս, թե խոսքի մասնախաղասութեան մեջ վորտեղ, ինչպիսի դադար պետք է տալ: Տրոհել նշանակում է բաժանել: Այդ նշանները ցույց են տալիս խոսքի կամ նախադասութեան բաժանումները:

Վերջակետը դրվում է յունաբանչուր պարզ և բարդ նախադասութեան վերջին, վորով խոսքը բաժանւում է ամբողջական նախադասութիւնների:

Միջակետը դրվում է.

ա) Բարդ համադասական նախադասութեան մեջ՝ համադաս նախադասութիւնների միջև, յեթե նրանք չադ են և բոլորը միասին մի պատկեր կամ մի ամբողջական նկարագրութիւն են տալիս. որինակ՝ Գարնանացանն սկսւում է. ՄՏ կայանն արդեն ավարտել է բոլոր տրակտորներին վերանորոգումը. դաշտ են դուրս դալու կոլտնտեսութեան բոլոր տրակտորները:

բ) Ուրիշի ուղղակի խոսքից առաջ. որինակ՝ բրիգադիրը ցնծութեամբ ասաց. «Ընկերներ, մեր բրիգադան այս տարի մասնակցելու յե Համաթիութեան կայանի գյուղատնտեսական ցուցահանդեսին»:

դ) Կրճատված բառերից հետո. որինակ՝ ընկ. (ընկեր), պրոֆ. (պրոֆեսոր), Ղ. Աղայան (Ղազարոս Աղայան):

Ստորակետը դրվում է.

ա) Յերկրորդական նախադասութիւններից առաջ կամ հետո. որինակ՝ Թղթակիցը մեկնեց շրջանատրոն, փորպեղի մասնակցի մամուլի աշխատողների շրջանային հաւաքին: Վոր Լեվոնը զերպանցիկ սովորող է, այդ բոլորին է հայտնի:

բ) Համադաս նախադասութիւնների և նախադասութեան բաղմակի անդամների միջև. որինակ՝ Կոլտնտեսականներն այս տարի յունաբանչուր աշխորի դիմաց ստանալու յեն հացահատիկ, կաթնամթերք, միրգ և դրամ: Աշտը, Գուրգենը, Գառնիկը, Սաչիկը և Ոֆիկը զնացին կինո:

գ) Միջանկյալ բառերից և միջադաս յերկրորդական նախադասութիւններից առաջ և հետո. որինակ՝ Վարդուհին, ի հարկի, լավ սովորող է: Բրիգադիր Մինասը, վոր պարզատրված է վոսկե մեդալով, ընտրվեց գյուղխորհրդի ղեկավարատ:

դ) Յեւ չաղկապից առաջ, յեթե այդ չաղկապով կապակցվող նախադասութիւններն ունեն տարբեր յենթականեր. որինակ՝ դարունը յեկավ, և դաշտերում սկսվեց աշխատանքը:

ե) Կոչականները նախադասութեան մյուս անդամներից անջատելու համար. որինակ՝ Ընկերներ, պալքարենք հանուն բարձր բերքի:

Բութը դրվում է.

ա) Բացահայտյալի վրա. որինակ՝ Յեկավ Ավետիսը՝ դպրոցի ղերադանցիկ աշակերտը:

բ) Ուրիշի ուղղակի խոսքից առաջ, յեթե այն շատ կարճ է. որինակ՝ նա ասաց՝ դնում եմ:

գ) Նախադասութեան վորեւ զեղչված անդամի փոխարեն. որինակ՝ Յեն դնում եմ թատրոն, իսկ դու՝ կինո (զեղչված է գնում ես ստորոգյալը):

դ) Դերբայական լրացումով արտահայտված պարագայի վրա, յեթե այդ պարագան ունի կողմնակի լրացում. որինակ՝ Լսելով վարչութեան վորոշումը իր պարզատրման մասին՝ Հայկը ցնծութեամբ համակվեց:

2. Առդանութեան նշաններն են շետը ('), հարցական նշանը (?), և բացականչական նշանը (!): Առդանութեան նշանները դրվում են արտասանութեան, ձայնի յերեքները և ուժը ցույց տալու համար:

Շեշտը դրվում է կոչականի և հրամայականի վրա. որինակ՝
Կարգա՛ր ու սովորի՛ր: Կամ.

«Հե՛յ, ձե՛զ մատաղ բանվոր տղերք,
Մե՛կ ել, մե՛կ ել, մի զա՛րկ տվեք
Մի զա՛րկ տվեք ցարի դահին,
Վոր խորտակվի նա հիմնովին»:

(Հ. ՀԱՅՈՐՑԱՆ)

Հարցական նշանը դրվում է այն բառի վրա, վորով հարցում
և արտահայտվում. որինակ՝ Յե՞րբ ե սկսվում հոնձը: Յեկե՞լ ե
բրիգադիբը: Քանի՞ տոկոսով ե կատարված սլանը:

Բացականչական նշանը դրվում է այն բառերի վրա, վորոնք
անհրաժեշտ ե յերկարացնել և զգացմունքով արտասանել. որի-
նակ. Կեցցե՛ Հոկտեմբերյան Սոցիալիստական Մեծ Հեղափոխու-
թյունը: Հե՛յ, ալլ ո՞վ ե ձորում կանգնած:

Յ. Բացահայտական նշաններն են. չափերտները (« »), փա-
կագծերը (), կախման կետերը (...), բազմակետը (.....),
դիծը (—), դեիկը (—), յեթամասն (—): Բացահայտման նշան-
ները դրվում են նախադասության միտքը բացահայտելու և
պարզելու համար:

Չափերտները դործածվում են.

ա) ուրիշի ուղղակի խոսքի համար. որինակ՝ Լենինն ասել ե՝
«Սովորի՛ր, սովորի՛ր, սովորի՛ր»:

բ) Չափերտների մեջ են առնվում նաև հիմնարկությունների,
կազմակերպությունների, թերթերի, գրքերի անունները:

գ) Չափերտները դործ են անվում նաև ծաղրական իմաս-
տով:

Փակագծերի մեջ են առնվում այն միջանկյալ բառերն ու
նախադասությունները, վորոնք ազատ կերպով կարող են զեղչ-
վել. որինակ՝ Գիբորը (համանուն պատմածքի հերոսն ե) կա-
պիտալիստական քաղաքի գոհն ե:

Կախման կետերը (յերեք կետ) դրվում են կիսատ արտա-
հայտված նախադասության վերջում, մանավանդ, յերբ հեղինա-
կը ցանկանում ե արտահայտել իր ուժեղ հույզը. որինակ՝
«Ողբվում եր, շունչը կտրվում... ուղեց գողալ... և նրան թը-
վաց, վոր մի հսկա ձեռք վայրկենապես կորզում եր իրեն, սլա-
ցումով բարձրացնում, զնում եր մի բոպեյաչափ և ճղելով ամ-
պերը, տանում եր հեռու, շատ հեռու...»

(Վ. ՓԱՓԱՉՅԱՆ)

Բազմակետը (չորս կետից վոչ պակաս) դրվում ե մեջ բեր-
վող հատվածի այն տեղում, վորտեղ մեջ բերողը կրճատումներ
ե կատարել. որինակ՝ «Մամուլը... մեր կուսակցության ամե-
նասուր և ամենաուժեղ զենքն ե» (Ստալին):

Գիծը դրվում ե այն ժամանակ, յերբ հաջորդաբար դրում են
խոսակիցների անմիջական խոսքերը. որինակ՝

— Բրիգադիբին տեսա՞ր:

— Այո, դալիս եր չրջկենտրոնից:

— Որհնդակցությունը կայացե՞լ ե:

— Վոչ, հետաձգվել ե:

— Այդ լավ ե, մենք ել կմասնակցենք:

Գծով անջատվում են նաև նախադասությունները:

Գծիկը դրվում ե յերկու բառ իրար միացնելու դեպքում.
որինակ՝ խրճիթ-ընթերցարան, տարեց-տարի:

Յեկրաման դրվում ե տողադարձի ժամանակ՝ տողի վեր-
ջում:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

Արտադրել հետևյալ հատվածը՝ ղենլով համապատասխան
կետադրական նշանները.

«Այաղ Սինյոյա ներեցեք ինձ վոր յես չլսեցի ձեզ և թեպետ
այլևս չեկա ձեզ մոտ բայց չմոռացա ձեզ այլապես ձեր այս նա-
մակն այսպես խնամքով չեյի պահի ինձ մոտ սա մի անգնահա-
տելի դանձ ե վոր դուք պարզեցիք ինձ և այս դանձն աչքիս
լույսի պես կպահեմ մինչև մահս վորովհետև յեթե ձեր այս նա-
մակը չլիներ յես թերևս այն չլինեյի ինչ վոր եմ այժմ յես չմո-
ռացա ձեզ այս բայց ինչպես յերևում ե դուք մոռացել եք այն
անդունդը վոր մեզ բաժանում ե իրարից դուք վերևն եյիք յես
ներքևը և այդ ձեզ իրավունք եր տալիս արհամարհանքով նայե-
լու դեպի ներքև բայց դուք հալվի չեյիք առել վոր ներքև
դանվողները յերբմն թեվեր են առնում թուշում վերև և վրիժա-
ռության զգացումով լեցուն»:

(ՆԱՐ-ԳՈՍ)

ՎՈՃԻ ՄԱՍԻՆ

Հեռակայողը ամեն կերպ պետք է ձգտի իր վոճի հստակությանն ու պարզությանը:

Թղթակցությունները գրելիս մեծ ուշադրություն պետք է դարձնել ընտրված թեմայի՝ հիմնական այն հարցի վրա, վորի մասին գրվում է հոդվածը: Չպետք է կողմնակի դատողություններով և այլ բնագավառ ընդգրկող փաստերով ու մտքերով ծանրաբեռնել գրվածքը: Պետք է դործածել մեր լեզվի հարստությունը՝ հոմանիշները, համեմատությունները, պատկերները, սակայն չպետք է բառերը դործածել անտեղի:

Հոդվածագիրը պետք է նկատի առնի, թե ինչի մասին է գրում իր թղթակցությունը և ըստ այնմ գրի: Տարբեր բնագավառ ընդգրկող տարբեր հոդվածներ կամ տարբեր տեսակի հոդվածներ (թղթակցություններ, ոչերկներ, ֆելետոններ և այլն) պահանջում են տարբեր վոճ:

Թղթակցությունները պետք է գրել պարզ, սեղմ մտքերով: Իսկ յեթե գրվածքը ոչերկ է կամ ֆելետոն, ապա գրողը կարող է վորոշ պատկերներով, համեմատություններով, սրամիտ հակադրություններով ավելի հետաքրքիր դարձնել այն:

Ամեն կերպ պետք է աշխատել ցիտատները տեղին և լավ ոգտագործել: Վոչ թե հոդվածը պետք է հարմարեցնել ցիտատին, այլ ցիտատները պետք է ոգտագործել հոդվածի այս կամ այն միտքը պարզաբանելու, ավելի հստակապի դարձնելու և հաստատելու համար: Ցիտատները պետք է հոդվածում քիչ տեղ բռնեն: Պետք է խուսա տալ յերկար, տաղտկալի, մի քանի յերկրորդական նախադասություններ պարունակող արտահայտություններից: Պետք է գրել կարճ, սեղմ, անպաճույճ:

Մեծ ուշադրություն պետք է դարձնել բառերի դործածություն վրա:

Չպետք է տեղի անտեղի ոտար բառեր դործածել, մանավանդ այն դեպքերում, յերբ հայերեն համապատասխան տերմին կամ բառ կա:

Բառի ուղղագրությունը և նշանակությունը ճշտելու համար պետք է դիմել բառարանին: Հայերեն բառարանի բացը մասամբ կարող է ծածկել ուսուհայերեն բառարանը: Այս կամ այն տեխնիկական բառի կամ արտահայտության հայերենը իմանալու համար պետք է դիմել այդ բառարանին:

Չպետք է դործածել այնպիսի բառեր, վորոնք թերթի՝ միջակ ընթերցողի համար կարող են անհասկանալի լինել:

Գրելուց հետո պետք է մեծ ուշադրությամբ իմբադրել և կատարել համապատասխան վրճատումներ. պետք է կրճատել այն բոլոր նախադասությունները, բառերը, վորոնց կրճատմամբ հոդվածի հիմնական միտքը չի տուժում: Պետք է կրճատել անանհասկանալի տաղտկալի առաջաբանները, նյութից չեղվող դատողությունները:

Տեխ. խմբագիր՝ Հ. ԱՅՎԱԶՅԱՆ

Գլխավոր լիազոր՝ Բ—1163

Պատ. № 406. տիրաժ 2000

Հանձնված է արտադրության 9/VI 1940 թ.

Ստորագրված է տպագրության 23/VI 1940 թ.

Հայկական ԽՍՀ ԺԿԽ-ին կից ԹԵՐԵՐԻ և ամսագրերի տպարան, Յերեվան.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0375503

390

207

2

АРМЯНСКИЙ ЯЗЫК
Издание „Хорурдайн Айастан“,
Ереван—1940